

Posudek oponenta habilitační práce

Název práce:

Multidimenzionálny self-koncept adolescentnej populácie a jeho zdroje

Autorka: **Mgr. Lenka Ďuricová, PhD.**

Oponent: **prof. PhDr. Petr Macek, CSc.**

Problematika sebepojetí a sebehodnocení je dlouhodobě zájmem mnoha psychologů osobnosti, sociálních psychologů a vývojových psychologů. Do průniku těchto tří disciplín spadá i předkládaná práce. Více než 100 stran textu je rozčleněno tradičním způsobem na teoretická východiska a uvedení do problematiky, na část věnovanou metodě a výsledkovou část.

Z celé přehledové úvodní části, věnované psychologickému vymezení já (self) je zřejmé, že autorka prostudovala kromě dlouhodobě citovaných starších prací i řadu recentních přístupů a výzkumných studií. Prezentuje celou řadu dílčích definic a teoretických přístupů, ukazuje, jak nejednoznačně je koncept self psychologicky vymezen, zejména v jeho dílčích charakteristikách. Nakonec svůj klíčový pojem pojmenovává anglicko-slovensky self-koncept, což je fonetický přepis nejčastěji užívaného anglického termínu self-concept, který bez problému do češtiny překládáme obvykle jako sebepojetí. Ve slovenštině je ekvivalentem termín sebapoňatije, který autorka sice také používá, ale spíše v souvislosti s kognitivní stránkou self. Jestliže však bylo jejím záměrem popsat na úvod sebereflexi vlastního já v celé komplexnosti, volil bych raději označení self bez dalších specifikací, respektive by bylo možné použít termín self-systém, který postihuje komplexitu sledovaného fenoménu já a nevylučuje se s multidimenzionálním přístupem k self. Nicméně, tato terminologická úvaha není podstatná připomínka.

Autorka se dále drží tradičního teoretického členění na kognitivní, afektivní a behaviorální (konativní) aspekt self. Rozlišuje sebehodnocení a sebepojetí i když správně podotýká, že nelze oba aspekty sebereflexe izolovat. Co nemohu ale označit za dostatečnou argumentaci pro preferenci jejího modelu, je věta na str. 15: „Aj keď ďalej v tejto práci načrtujeme všeobecne uznávanú štruktúru sebapoňatia (pozostávajúcu z troch aspektov), pri jej koncipovaní budeme vychádzať aj zo zdrojov (najmä zahraničných), ktoré sa venujú analýze a výskumu sebahodnotenia (self-esteem). Vede nás k tomu najmä pre empirické potreby zvolený model Piersovej self-konceptu“. Rozuměl bych tomu více, kdyby byl model E. V. Piersové více vysvětlen a teoreticky zdůvodněn. Bohužel jsem se nikde v práci nedočel, proč a na základě jakých předpokladů zvolila autorka právě uvedené dimenze sebepojetí, které

jsou citovány a měřeny v použitém nástroji. Jak dospěla E. V. Piersová k této předpokládané struktuře? Jaké opodstatnění má usuzovat na tzv. celkový self-concept (overall self-concept) sumarizací dílčích dimenzí? Vzhledem k tomu, že byl tento model obsahu sebepojetí konceptualizován před více než padesáti lety, předpokládal bych, že se byl podroben kritické analýze, stejně jako struktura sebepojetí, kterou deklaruje. Seznámení s teoretickým přístupem a konceptualizací self, o které se opírá použitá metodika zde chybí.

V dalších kapitolách úvodní teoretické části práce Lenka Ďuricová prokazuje, že je velmi dobře obeznámena s literaturou, která se zabývá jak různými aspekty sebereflexe (funkce já, reprezentace já, sebepojetí jako kognitivní složka já, emocionální a konativní složka já) tak ontogenezi sebepojetí. Dokáže srozumitelným způsobem jednotlivé poznatky prezentovat tak, že na sebe smysluplně navazují, je vidět, že strukturu jednotlivých kapitol promýšlí. To není jednoduchá práce, výsledek ocení zejména čtenář, který se důkladněji problematikou sebepojetí a sebehodnocení nezabývá. Nicméně, stejně jako v jiných pasážích, postrádám však kritický pohled autorky, zdá se, že se vším souhlasí, tak jak je to prezentováno a všechno vidí stejně důležité. Cituje práce od 60. let minulého století do současnosti, výsledky různých empirických studií, významných editovaných monografií ale také poznatky z českých a slovenských příruček a učebnic. Zajímalo by mě, zda je považuje za všechny stejně relevantní, resp. zda se domnívá (či nedomnívá), že došlo v posledních padesáti letech k určitému vývoji či posunu v teoretickém pohledu na problematiku sebepojetí a na to, jak se sebepojetí utváří a formuje v průběhu adolescence.

Podobně následující kapitoly, které se zabývají faktory a vlivy, které sebepojetí ovlivňují mixují dobře známé poznatky s výsledky novějších výzkumů bez nějakého zhodnocení. To se týká kapitoly k významu rodinného prostředí a výchovy a také kapitoly, která je nazvaná Osobnostné koreláty self-konceptu a sebahodnotenia. Je zřejmé, že autora nemá jasně vymezeno, co myslí těmi „osobnostními koreláty“. Někdy mluví o osobnostních dispozicích, odlišuje intelekt, self, a osobnost, do osobnosti zařazuje i copingové strategie a atribuční strategie. Teprve v závěru této kapitoly píše, že „samostatnou kapitolu tvoří črtový prístup“ (str. 37), nicméně, věnuje mu jen jeden odstavec, což považuji za nedostatečné. Naproti tomu kapitolu, která se zabývá vztahem sebehodnocení a genderu považuji za dostatečnou a dobře zpracovanou (přesto že i zde chybí kritické zhodnocení).

Pro mě celkem nelogicky je do kapitoly o ontogenezi a zdrojích zařazena subkapitola o školním sebepojetí (self-konceptu), spíše by podle mého názoru patřila ke složkám (struktuře) sebepojetí.

Jak jsem již uvedl, autorka prokazuje široký záběr a dobrou obeznámenost s relevantní literaturou, nicméně, chybí mi v tomto teoretickém úvodu závěrečná pasáž, kde by svoje poznatky zhodnotila a vyhodnotila a připravila si tak kvalitní východisko

k formulaci výzkumné otázky a jejího následného rozpracování do podoby výzkumných hypotéz. To se však bohužel nestalo. To, co formuluje jako výzkumný problém a výzkumný cíl mě dost zklamalo. Píše zde, že chce „Priniesť detailnejšie informácie o štruktúre self-konceptu súčasného mladého človeka“, pritom reálnou strukturou sebepojetí se vlastně nezabývá. Přejímá pouze metodu, která pracuje s určitými, předem definovanými dimenzemi sebepojetí (že mi chybí jejich teoretické opodstatnění jsem již zmínil). Nejde tedy ani o objevení struktury ani o potvrzení struktury, ale o využití předpokládané struktury, která byla nejasně konceptualizována před více než padesáti lety.

Dále autorka uvádí, že jejím výzkumným cílem je „analýza“ multidimenzionálního self-konceptu ve vztahu k vybraným proměnným. Nevím, jakou analýzu má na mysli. Později sice nabízí celou řadu výzkumných otázek, některé jsou dost banální a některé obecné a hlavně to nejsou hypotézy. Kdybych začal číst práci od této pasáže, musel bych nutně nabýt dojmu, že jde o výzkum na „zelené louce“ a že se nikdo nikdy pořádně uvedeným tématem nezabýval a že jde o první explorační dovedené oblasti. Argument, že na Slovensku podobný výzkum zatím nebyl realizován, není pro mě relevantní. Myslím si, že autorka měla a má zcela jistě na to, aby na základě svých poznatků a erudice formulovala smysluplné a zajímavé hypotézy, které by navázaly za dosavadní výzkumy o vlivu sociálních a osobnostních charakteristik na obsah sebepojetí a aby navrhla a testovala komplexní (nebo aspoň komplexnější) model (či modely) vztahů a souvislostí mezi strukturovaným sebepojetím a jeho osobnostními a sociálními determinantami.

Co mi v úvodní části dále chybí, je kapitola, která by se zabývala možnostmi zkoumání obsahu sebepojetí u adolescentů. Kdyby byla zařazena, autorka by se musela vypořádat s otázkami, zda strukturované dotazníkové metody skutečně zkoumají sebepojetí (dětí, adolescentů, dospělých) a nebo produkují artefakt, který je možné více méně za obsah sebepojetí předpokládat. Sebepojetí je navýsost subjektivní představa o sobě samém a subjektivní sebehodnocení, kde sice můžeme nějakou „obecnou“ strukturu předpokládat, ale současně ji musíme ověřovat. Obsah sebepojetí je dán nejen předpokládanými doménami, ale také subjektivní důležitostí jednotlivých domén. Z toho plyne závěr, že jen obtížně můžeme usuzovat na celkové sebepojetí (sebehodnocení) ze sumy dílčích sebehodnocení. Atd. Těch metodologických pochybností je celá řada. Autorka se však těmito otázkami vůbec nezabývá, svůj výzkumný záměr upravuje podle konkrétních metod, nehledá aktivně metody, které by jejímu výzkumnému záměru nejlépe vyhovovaly.

Její výzkumná ambice není tedy z mého pohledu příliš vysoká a empirická výzkumná část habilitace, ač je zpracovaná řemeslně bez větších nedostatků, nenaplnuje zcela moje očekávání a představy o standardu, který by měla habilitační práce mít.

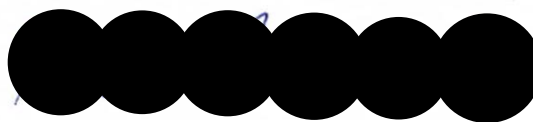
Nicméně, nechci zde vynášet kategorické soudy, spíš je to moje pochybnost o tom, zda můj standard odpovídá tomu, co je u habilitací považováno ve vědecké komunitě za obvyklé.

První deskriptivní část výsledků je založená převážně na korelacích a na srovnání průměrů různě definovaných podsouborů, ve druhé části jsou prezentovány dílčí regresní analýzy, ve kterých autorka predikuje dimenze self-konceptu a celkový self-koncept z jednotlivých setů proměnných (osobnostní rysy, percepce a hodnocení rodičovského chování a tzv. kontextové proměnné). Když už se vydala touto cestou, nechápu, proč se nepokusila o komplexnější regresní model, do kterého by zahrнула všechny tři skupiny proměnných, např. v podobě hierarchické regrese.

V diskusi se autorka snaží konfrontovat svoje výsledky s více či méně podobnými zjištěními jiných autorů. Nicméně, i zde zůstává na popisné úrovni, jen velmi zřídka se pouští do hlubších úvah a polemik, kde by se snažila svoje výsledky lépe vysvětlit a interpretovat. Chápu, že to není snadné, ale ocenil bych tvořivější přístup. Pokud přijala za svou uvedenou strukturu sebepojetí, bylo by možná vhodnější a přehlednější zabývat se výsledky separátně pro jednotlivé domény. Aspoň s mého pohledu by to mělo větší informační hodnotu.

Proto bych se autorky na závěr zeptal, které výsledky svého výzkumu považuje za nejvýznamnější a nejpřínosnější? Které posunuly naše vědění o sebepojetí současných adolescentů? A dále: kterým svým výsledkům spíše nevěří nebo pro které nemá adekvátní vysvětlení? Dále, jak jsem již uvedl, osobně se nedomníám, že metoda na měření self-konceptu Piersové a Harrise je vhodným nástrojem na postižení komplexní struktury sebepojetí současných adolescentů. V diskusi bych rád slyšel argumenty, které by tento můj názor oslabily nebo dokonce změnily.

I když mám k habilitační práci Mgr. Lenky Ďuricové, PhD. několik kritických připomínek, domnívám se, že práce jako celek zaslouží ocenění a podle mého názoru splňuje nároky jako kvalifikační předpoklad pro udělení akademické hodnosti docent.

V Brně, dne 30. března 2021

prof. PhDr. Petr Macek, CSc.